

Na úvod... / Editorial

Samuel Abrahám

Prečo venujeme v tomto čísle K&K jednu časť vojne na Balkáne, keď už je vojna za nami? Po prvé zdá sa, že mnoho vecí zostalo ešte nedoriešených a zarazila nás vyhranenosť pozícií medzi intelektuálmi a novinármi, ktorí by teoreticky mali mať rovnaký pohľad na tento konflikt. Rovnako si myslíme, že akcia NATO znamená precedens, podľa ktorého sa bude v budúcnosti zaobchádzať s diktátormi. Po tretie obávame sa o bezpečnosť demokratickej opozície v Srbsku ignorovanej počas bombardovania západnými médiami a politikmi, hoci práve táto skupina ľudí už niekoľko rokov kladie odpor Miloševićovmu režimu. Potreba mať jasného nepriateľa prinútila Západ k demonizácii nie beštiálneho Miloševićovho režimu a jeho vykonávateľov, ale celého srbského národa. Demokratická opozícia žiadala okamžité ukončenie bombardovania, no rovnako zostala v opozícii k Miloševićovmu režimu. Z pohľadu Západu sa tento postoj mohol javiť schizofrenický, ale bola to pozícia logicky vyplývajúca z podstaty tejto vojny.

Vojna NATO voči Juhoslávii je asi prvá svojho druhu, kde veľmoci bránili menšinu v rámci jedného zvrchovaného štátu. Je celkom možné, že podobný druh obmedzenej vojny je predzvesťou toho, ako sa v budúcnosti bude viesť vojna proti tým autoritatívnym režimom, ktoré budú zabíjať nepohodlných a upierať ľudské práva svojim menšinám. Bohužiaľ, v každej vojne zomrie mnoho nevinných civilistov, a preto sa budú viesť polemiky, či obdobné vojenské zásahy predstavujú „spravodlivú vojnu“, či použité prostriedky boja, alebo samotné dôvody na takéto zásahy budú opodstatnené.

V prípade zásahu NATO proti Juhoslávii, pozorovatelia vo svete buď obhajovali alebo spochybňovali bombardovanie, no takmer nik nebránil Slobodana Miloševića. Ten je všeobecne

Why is *Kritika & Kontext* devoting a whole section to the war in the Balkans, now that the bombing has ended? First, we believe that much remains unsettled and we are deeply concerned by the division among intellectuals and journalists around the *Globe* who otherwise share the same values. We also believe that NATO's actions might serve as a precedent for dealing with dictators in the future. Third, we are deeply concerned that the voice of the democratic minority in Yugoslavia which was ignored by the Western media and politicians during the bombing although has been opposing Milošević's regime for many years. Needing a clear enemy, the West demonized the whole Serbian nation rather than the draconian regime and its hangmen. The democratic opposition in Belgrade called for an end to the bombing while still opposing Milošević. From the perspective of the West, this might look like an schizophrenic position, but it was a direct result of the logic of this war.

NATO's war against Yugoslavia seems to be the first of its kind, the first in which the major powers defended a minority population within the boundaries of a sovereign nation-state. It is quite possible that this type of limited war is a premonition of future wars where national sovereignty will be disregarded where large-scale atrocities are committed against an ethnic or other minority. Authoritarian regimes stand warned that they might be punished for excessive behaviour against their own citizens - even though, as in every war, a number of innocent civilians will die in the process. For all these reasons, people will debate whether such actions constitute "a just war", whether the means used or the reason for starting it are, in each case, appropriate.

považovaný za iniciátora už takmer desaťročného konfliktu na Balkáne. Medzi tými, čo protestovali proti bombardovaniu, jedni zdôrazňovali suverenitu štátu Juhoslávia, zatiaľ čo iní považovali bombardovanie za druh zákernej konšpirácie – či už liberálov (Roger Scruton), ľavičiarov (Václav Bělohradský), večne hegemonistických Američanov (Noam Chomsky), alebo Američanov tentoraz snažiacich sa rozdeliť Európu (Jean Baudrillard). Vojna v Juhoslávii mala za následok zaujímavý úkaz. Ako húb po daždi sa objavilo množstvo expertov, ktorí všetkému rozumeli, dokonale ovládali pozadie tejto vojny a ako z rukáva vám vysypali, aj keď ste sa na nič nepýtali, ako sa to skončí v Európe a ako to ovplyvní celý svet. „Majitelia“ týchto vyhranených pohľadov, zdá sa mi, nebrali na vedomie množstvo nejasností a neprehľadností, ktoré sprevádzali túto vojnu počas celého jej trvania.

V tomto čísle Vám ponúkame zlomok tejto „nejasnosti“, pohľad ako túto vojnu vnímali belehradský tretí sektor, nezávislé odbory a intelektuáli, ktorí sú po dlhé roky proti Miloševićovi, no zároveň sa bombardovaním cítili zradení. Prezentujeme dve ich výzvy: prvú medzinárodnej komunite, druhú vlastnej vláde a parlamentu, spolu s niekoľkými reakciami na prvú výzvu. Vydaním tohto materiálu sa snažíme vykresliť ich nezávideniahodnú pozíciu, ktorú im spôsobilo bombardovanie NATO. Po prvé rovnako ako ostatné civilné obyvateľstvo, srbská demokratická opozícia sa musela bezmocne prizerať, ako sa ničí infraštruktúra ich vlasti a ako zomierajú nevinní civilisti. Po druhé stali sa primárnym terčom Miloševićovho represívneho aparátu. Mnohí z nich, alebo ich deti boli nútení narukovať, iní boli vyhodení zo zamestnania, keď režim zakázal nezávislé médiá a nadácie. Ďalší boli nútení utiecť pod hrozbou smrti a známy je atentát na vydavateľa, novinára Slavka Čuruviju. Po tretie cítili sa zradení a opustení tými na Západe, ktorých názory si najviac vážili a hodnoty ktorých zdieľali, no túto odrazu neboli schopní rozlišovať medzi jednotlivými Srbmi. Mnohí západ-

In the case of NATO's strikes against Yugoslavia, observers around the globe alternatively endorsed or questioned the basis for the bombing, but almost no one defended Slobodan Milošević who is generally viewed as the source of the decade-long tragedy in the Balkans. Among those who opposed the bombing, some defended Yugoslav sovereignty, while others saw the bombing as one or another nefarious conspiracy - of liberals (Roger Scruton), of leftists (Václav Bělohradský), of continuous American hegemony (Noam Chomsky), or of Americans to divide Europeans (Baudrillard). An even more bothersome phenomenon of the war in Yugoslavia was the bountiful crop of experts who happened to understand everything perfectly, who knew the precise causes and who would inform you, without even being asked, how it would all end and what would be the end result for Europe and the world. What all of these perspectives have ignored, I believe, is the profound degree of confusion and uncertainty which accompanied this war at every stage.

We offer you in this issue a glimpse of this confusion, as seen from the perspective of Belgrade NGOs, independent trade unions, and intellectuals who had opposed Milošević for many years and yet felt betrayed by the bombing. We present two appeals they issued: the first to the international community, the second to their own government, together with some reactions to the former. It goes without saying, that issuing these appeals put the signatories in a position of grave danger. In republishing them here, we aim to highlight the extraordinary difficulties they faced as a result of the “triple-blow“ of (mis)fortune caused by NATO bombing. First, like the rest of the civilian population, the Serb opposition endured the direct effects of NATO's bombing campaign, including the destruction of vital public utilities and the deaths of many civilians. Second, they became the primary target of Belgrade's repressive apparatus: many of them or their children were drafted by the Yugoslav

ní intelektuáli, či schvaľovali bombardovanie alebo nie, nechceli alebo neboli schopní pochopiť hroznú situáciu, do ktorej sa dostali naši kolegovia v Belehrade. Nemusíme zdôrazňovať, že samotné vydanie týchto výziev znamenalo pre signatárov veľké nebezpečie.

Tento nešťastný stav môže mať dôsledky v budúcnosti. Ak je vojna NATO voči Juhoslávii predzvesťou budúcich vojen, potom sa rôzne liberálno-demokratické sily snažiace sa o zmenu systému zvnútra môžu ocitnúť v rovnako zraniteľnej situácii ako naši priatelia v Belehrade. Ignorovanie tých, ktorí sú odhodlaní budovať spravodlivú, tolerantnú a demokratickú spoločnosť, oslabuje ich pozíciu vo vnútri vlastnej spoločnosti, a tým oslabuje ich kapacitu a schopnosť nahraďiť diktátorské režimy. Súčasne sa tým podkopáva legitimita práve tých univerzálnych hodnôt, ktoré sa tak úporne snažíme nastoliť – ľudské práva a sloboda jednotlivca. Rovnako ako západní intelektuáli a politici podporovali disidentské hnutie vo vnútri sovietského bloku pred rokom 1989, tak by sa mali vyzdvihnúť a podporiť demokratické sily v Srbsku alebo kdekoľvek inde. Mali by sme to urobiť nielen kvôli ich bezpečiu a pre naše čisté svedomie, ale tiež preto, že predstavujú nenahraditeľných spojencov v snahe budovať slobodnú a spravodlivú spoločnosť.

Recenzie kníh a profily Ernesta Gellnera a Isaiaha Berlina boli vybrané dávno pred začatím bombardovania Juhoslávie, no asi by sme nešli vhodnejšiu dvojicu autorov, ktorí by nám viac pomohli zorientovať sa v dnešnej desivej situácii na Balkáne. Hoci väčšinu svojho života strávili vo Veľkej Británii, Gellner vyrástol v Prahe a Berlin v Rige. Ich liberálny filozofický náhľad na svet sa v nemalej miere formoval vďaka ich dvojitej skúsenosti so Západom a Východom. Viac ako čokoľvek iné, obaja sa snažili pochopiť ľudského génia a invenciu ako aj ľudskú prízemnosť a ľudské zlo. Keďže boli svedkami, ako sa tie najväčšie zverstvá páchali v mene tých najvznešenejších ideálov, protivil sa im akýkoľvek druh fanatizmu či absolutistické ideoló-

gy, others lost their jobs when the regime closed independent media and NGOs, others were forced to flee in fear of their lives, and at least one, the independent journalist Slavko Ćuruvija was assassinated. Finally, they felt betrayed and abandoned by those in the West whose opinion they cherished most and whose values they had shared, but who now failed to distinguish one Serb from another. Many Western intellectuals, whether supportive or critical of the bombing were unwilling or unable to comprehend the bleak position of our colleagues in Belgrade.

This unhappy consequence might serve as a warning for the future. For, if NATO's war against Yugoslavia is a premonition of future wars, then various liberal and democratic forces struggling to change their regime from within may find themselves in the same vulnerable position as our friends in Belgrade. By ignoring those who are dedicated to realising the creation of a just, tolerant, and democratic society, we weaken their domestic credibility and their capacity to successfully replace dictatorial regimes. No less, we risk undermining the very legitimacy of those universal values that we ostensibly seek to uphold – human rights and individual freedom. Just as Western intellectuals and politicians recognised and supported the dissident movement inside the Soviet bloc before 1989, so we should today recognise and support democratic movements in Serbia as elsewhere. We should do so not just for their safety and for our conscience, but also because they are indispensable allies in the pursuit of a free and just society.

The reviews and profiles of Ernest Gellner and Isaiah Berlin were chosen long before the bombardment of Yugoslavia. However, we could not find more suitable guides to help us understand today's quandary in the Balkans. Although, both spent most of their adult life in the UK, Gellner grew up in Prague and Berlin in Riga. To a large degree, liberal philosophical outlook was shaped by their own experience of e-

gie. Obaja obhajovali pluralizmus, občiansku spoločnosť a pragmatizmus, ktoré pre nich dokopy vytvárali najúčinnnejšiu obranu voči fanatickému idealizmu, ktorý v tomto našom nešťastnom storočí umožnil komunistom, nacistom a nacionalistom vyvraždiť nespočetné milióny nevinných ľudí, a to s čistým svedomím!

Gellner vo svojom skúmaní nacionalizmu varuje pred hrozbami, ktoré sa udiali v Juhoslávii. Medziiným zdôrazňuje, že nacionalizmus nie je súčasťou prebudenia nejakých záhadných klanových pudov, ale skôr dedičstvom atomizácie spoločnosti, ktoré vyvrcholilo počas vlády komunistov. Tento stav politickej kultúry komplikuje vytvorenie stabilnej občianskej spoločnosti.

Isaiah Berlin venoval mnoho svojich prác otázke, prečo sa po stáročia ľudia snažili dosiahnuť dokonalý sociálny poriadok a ako, naopak, táto snaha často vyústila do enormného ľudského utrpenia. Citát z eseje *Hľadanie ideálu*, ktorú uverejňujeme v tomto čísle, je prilihavým vyjadrením šialenstva a šialencov, ktorí sú zodpovední za nekonečné a nekončiace jatrenie emócií a prúd hrôzy tečúci po Balkáne:

„Akí šťastní sú tí, čo sa podriaďujú disciplíne a prijímajú ju bez reptania, čo dobrovoľne plnia príkazy vodcov, duchovných či pozemských, a berú ich slovo ako neporušiteľný zákon; alebo akí šťastní sú tí, ktorí sa na základe svojich vlastných metód dopracovali k jasným a neotrasiteľným presvedčeniam, nepripúšťajúcim žiadne pochybnosti, a vedia, čo majú robiť a čím majú byť. K tomu môžem povedať iba toľko: tí, čo odpočívajú na týchto pohodlných dogmatických lôžkach, sú obeťami rôznych foriem krátkozrakosti, ktorú si sami zapríčinili; majú na očiach klapky, ktoré možno prispievajú k ich spokojnosti, ale nie k porozumeniu toho, čo znamená byť človekom.“

ast and west. More than anything else, they tried to understand human greatness and ingenuity as well as human baseness and evil. Having experienced the great evils that were committed in the name of loftiest ideals, they loathed any type of zealotry and absolutist ideologies. They were champions of pluralism, of civil society, and of pragmatism, that together for them formed the best guard against the fanatical idealism which enabled Communists, Nazis, and nationalists to kill with clear conscience countless millions of innocent people during our checkered century.

Gellner's study of nationalism warns us against all those tragic things that have taken place in Yugoslavia. He shows that rather than a mysterious reawakening of tribal impulses, contemporary nationalism is in large part a legacy of the communist atomisation of society, that has resulted in an inability to form a stable civil society.

Isaiah Berlin devoted many of his writings to the question of why, for centuries now, human beings have striven to achieve the perfect social order and how, instead, the result of this quest has often been massive human suffering. The quotation from his essay, *In the Search for the Ideal* is poignant epitaph to the madness and the madmen that have been responsible for so much recurring fantasy and horror in the Balkans:

“Happy are those who live under a discipline which they accept without question, who freely obey the orders of leaders, spiritual or temporal, whose word is fully accepted as unbreakable law; or those who have, by their own methods, arrived at clear and unshakeable convictions about what to do and what to be that brook no possible doubt. I can only say that those who rest on such comfortable beds of dogma are victims of forms of self-induced myopia, blinkers that may make for contentment, but not for understanding of what it is to be human.“